

japonské mená - spočiatku zložené na zapamätanie

sinojaponské posmrtné názvy cisárov.

Aristokratické priezviská – príjmení

Kakinomoto-no Hitomaro, Ariwara-no Narihira

príjmení Kakinomoto = „pod ebenovníkom“, -maro staroveká prípona mien

systém v osobných menách:

F-no Mičinaga, jeho syn F-no Jorimiči

šógun Ašikaga Jošimicu – jeho synovia Jošimoči, Jošinori, Jošinoriho syn Jošimasa

Publikácie:

Švarcová: Japonská literatúra

Winkelhoeferová: Slovník japonské literatury

Literatúra braná ako:

múdrost’:

svedectvo: o dobe /krajine (a ľud’och: odlišnosť Japoncov, ktorá sa dá pochopiť, až keď ich spoznáme v Japonsku)

o autorovi

o inom diele (literárna komparácia)

o nás samých (nachádzame v tom to, čo práve MY nachádzame, niekto iný tam nájde niečo iné – tj. literatúra ako náš odraz)

zábava: rozptýlenie, estetické vyžitie, vedecké vyžitie

Dejiny japonskej literatúry:

Japonci radi čítajú aj radi píšú. Fascinácia písmom – „čaro znaku“. Kontinuita čínskej spisby.

Dôležité charakteristiky:

I. KONTINUITA a KOMPAKTNOSŤ:

1. *Kontinuita* v 1 jazyku od 8. storočia je zriedkavá. Takých literatúr nie je veľa: čínska, grécka, (perzská?)

2. *Staré nevytláča nové!* Koexistujú popri sebe. Podobne žijú naďalej aj estetické normy ako monono aware, jūgen, wabi-sabi, iki.

Tanka stále. 21 cisárskych antológií, okrem nich mnohé kašú „súkromné zbierky“.

Haiku – vývoj z tanky, plynulý.

Kató Šúiči to nazýva „kumulatívny vývojový model“. Tiež hovorí:

II. KONKRÉTNOSŤ

Tendencia zachytiť bohatstvo života konkrétne, nesystematicky, emocionálne

V Japonsku predstavujú dejiny literatúry akoby aj DEJINY MYSLENIA A CÍTENIA.

V porovnaní s Čínou, kde sa literatúra stala samotnou filozofiou, v Japonsku prebrala literatúra rolu filozofie

III. DVOJAZYČNOSŤ od 7. do 19. storočia

IV. LOKÁLNOSŤ

Literárny život sústredený okolo dobového hl. mesta – spisovatelia aj čitatelia. (Kjóto, Tókjó)

Cesty – spájané s fiktívnosťou a fantáziou. Kým čínski básnici opisované miesta skutočne videli, žili v nich, Japonskí často vychvaľovali miesta na vidieku (venkov), ktoré nikdy nevideli. Preto prvok cesty (tabi) má aj odtienok dobrodružstva, niečoho neobvyklého – hra s fantáziou.

Najväčšie diela japonskej literatúry

Gendži monogatari

Heike monogatari

Curezuregusa

hry nó

hry kabuki

edoské *kóšokumono* – iný pohľad na sex

Jukiguni (Kawabata)

Sasamejuki (Tanizaki)

japonská poézia

Švarcová: dichotomie GA-ZOKU

Konkrétna podoba kníh:

kansu (zvitok) – **sóši** (vzniklo zo zvitku skladaním a zošitím)
(kansu – tiež nazývané *kansubon*, *makimono*, *makihon*,
ilustrované svitky se označujú *emakimono*)

Vyjadrenie pocitov – často intersenzuálne (metaforou vnemu iného zmyslu)

Nacume Sóseki: Bótčan (Lidová knihovna sv. 53, nakladaelství Pavel Prokop, Praha. s95):

V tu chvíli ozval se od vchodu dívčí smích a hlas, a když jsem se tam mimoděk otočil, děvče jako lusk vstupovalo na nástupiště. Byla to krasavice vysoké postavy, s bílou pletí a hlavou nadělanou podle poslední módy; (...).

*Nevyznám se mnoho v ženské kráse, ale zde mi nikdo nepotřeboval nic říkat a hned jsem sám poznal, že je to dokonalá krasavice. Měl jsem dojem, jako bych **svíral v ruce broušený flakon s voňavkou a zahříval jej svými dlaněmi.***

údajně nejstarší tanka: IZUMO-NO UTA – údajne „prvá tanka zložená na Zemi“ (podľa Predslovu ku Kokinšú)

Kodžiki - Vek bohov

jeho božskosť Susanoo

v osmoroblačnom

Izume osmipalác

pre svoju ženu

osmipalác postavím,

veru osmipalác len!

(preklad Rumánek v Kvetý srdca s. 51-53)

vnútroliterárne obdobia:

POÉZIA	PRÓZA	DRÁMA
obdobie tanky.....	obd. kroník.....	obd. nó
rengy.....	obd. monogatari.....	obd. džóruři
haiku.....	obd. gunki monogatari.....	obd. kabuki
moderná poézia.....	obd. románu.....	obd. modernej drámy

dejinné obdobia

džómon -8000 do 300
 jajoi -300 do 300
 kofun 250 do 450
 jamato 450 do 710
 nara 710 do 784
 heian 794 do 1192
 kamakura 1192 do 1333
 muromači 1333 do 1467
 sengoku džidai (obdobie „Bojujúcich štátov“)1467 do 1600
 edo 1600 do 1868
 meidži 1868 do 1912
 taišó 1912 do 1926
 šówa 1926 do 1989
 heisei 1989 ...

KODAI – starovek 古代

džó dai – „staré doby“ 上代 (300 – 800)

čúko – „klasická doba“ 中古 (heian)

ČÚSEI – „stredovek“ 中世 (kamakura, muromači, „Bojujúce štáty“)

KINSEI – „novovek“ 近世 (od edo)

KINDAI – „moderná doba“ 近代 (od Meidži)

Spoločenské prostredie doby prvých literárnych pamiatok

Od 550 do 1150 Japonsko sa javí ako šťastná krajina, lebo civilizačné impulzy, prichádzajúce z Ázie, prichádzali postupne, bez pustošiacich nájazdov a následných okupácii s vlnami prisťahovalcov, ktorí by narúšali to pôvodné, už započaté. (na rozd. od napr. Európy, hl. tej strednej)

Japonsko tak dostalo už **hotové**, storočiami obrúsené kultúrne vzory:

buddhistické sochy,

písmo,

texty

a v nich obsiahnuté myšlienky – taoistické, konfuciánske, buddhistické. Obyvatelia jap. ostrovov ich prijímali s dôverou a zvedavosťou („zvídavosť“), mnohí s nadšením.

Štát Jamato sa vyformoval do spoločenstva s charakteristickou **náboženskou toleranciou**, spoločenskou **ctížiadosťou** a kultúrnou **vyspelosťou**, a toto všetko nachádza odraz v „metarealitě japonských literárnych útvarů“ (Švarcová s15).

Dokonca aj japonská citlivosť na štyri ročné obdobia – ŠIKI – má svoje korene v čínskom vplyve:

prijatie čínskeho lunárneho kalendára: pojmy *jaro, léto, podzim, zima* v klasickej literatúre neznamenajú presne to, čo pod týmito pojmami vnímame my. Ide totiž o to, že v lunárnom kalendári sa rok delil na 12 mesiacov a tie boli rozdelené do trojíc mesiacov. Rok sa začínal novom po prvom splne po zimnom slnovrate, čo je podľa nášho kalendára vždy niekedy medzi polovicou januára a polovicou februára. A teda jar sa začínala už vtedy. Leto sa začínalo už okolo začiatku mája, jeseň okolo začiatku augusta, a zima okolo začiatku novembra.

Mená autorov a osobností – v pôvodnom japonskom menoslede:

(obvykle) priezvisko-a-osobné meno (*Kakinomoto-no Hitomaro*)
ale aj iná štruktúra, napr. pseudonymon-a-titul („*Murasaki-šikibu*“)

Hlavní literární události staroveké literatury:

604 *DŽŮŠIČIDŽŮ KENPŮ* (čínsky. Ústava o 17 článkoch)

712 *KODŽIKI* (japonizovaná čínština. 1. zachovaná kronika)

720 *NIHONGI* etc (čínsky. 1. stylisticky čistá kronika, pokračování v ďalších)

ca 715 *FUDOKI* (čínsky. dokumentace regionů, „místopisy“)

751 *KAIFŮSŮ* (čínsky. 1. antologie čínsky psané poezie)

ca 760 *MAN'JŮŠŮ* (japonsky v man'jóganě. 1. japonská antologie poezie)

Počiatky literatury:

mýty šinwa,

„(převážně lidové) popěvky“ kajó 歌謡.

V kajó – tendencia k rytmu 5-7, zrejme ide o texty spievaných piesní, bez rýmu (podstatný rozdiel od čínskej poézie)

norito, semmjó:

Norito sú šintóické modlitby a požehnanie. 27 je zapísaných v Engišiki „Rituály éry Engi“, ktoré síce boli dopísané r. 927, ale predpokladá sa, že norito v nich zapísané verne odrážajú pôvodnú podobu, ktorá je veľmi stará.

Semmjó (sinojap. čítanie slova *Mikotonori* „Sväté (= cisárske) výnosy“) sú cisárske výnosy. 62 je ich zapísaných v Šoku-Nihongi (797), ktorá pokrýva obdobie 697-791. (okrem nich sa medzi listinami kláštora Gangódži objavilo ešte jedno *mikotonori*)

Najstaršie pochádza z roku 697. Je to najstaršia homogénna prozaická ukážka starej japončiny.

Zápis oboch sa nazýva semmjógaki, je hlavne logografický, ale koncovky a niektoré slová fonograficky a menšími písmenami.

kontinentálne vplyvy: napätie medzi KOTODAMA a BUN.

Kým Japonci verili v dušu slova, Číňania pripisovali magickú silu písmu (Švarcová s.16). Čínske písmo možno prichádzalo do Japonska najprv na umeleckých predmetoch (napr. zrkadlách) a bralo sa ako ozdoba, dekór. Až s príchodom emigrantov z Kórejského polostrova - od zač. 5. storočia - vznikajú písárske cechy a písomníctvo sa rozvíja aj na japonských ostrovoch..

17článková ústava

– zaznamenaná je v **Nihongi**, kapitola panovania Suiko.

korunný princ Šótoku – okrem toho aj údajný autor budhistických rozpráv.

Harmónia. Šírenie nepotrebného napätia a chaosu sa definuje ako trestuhodný čin.

Buddhizmus a konfuciánstvo: buddhistické myšlienky použité na presadenie predstáv vládnej vrstvy.

Kodžiki „Záznamy o starých udalostiach/věcech“

cisársky rozkaz vyšiel r. 682, dokončené boli 712

zápis: podľa Fialu aj Inoueho (1965 s.13,14) je to pokus o zachytenie slovesnej ústnej tradície rozprávačov (vypravěčů) dávných dejov prostredníctvom čínskych znakov. Cisár Tenmu vydal rozkaz, aby sa Hieda-no Are naučil texty starých Cisárskych „postupností“ (hicugi) (tj. genealógií) a „Starých príbehov“. Hoci cisársky archív postupne zbieral aj ďalšie dokumenty (ako rodové kroniky, denníky, kroniky kláštorov a údajne zachovanú časť Kjúdziki, ktorej zostaveniu predsedal ešte Šótoku-taiši), Gemmei rozkázala Ó-no Jasumaro-ovi, aby spísal čínskymi znakmi to, čo mal Hieda-no Are namemorované. Kodžiki teda vznikli ako zápis Hieda-no Areovej recitácie. Preto sa text javí ako čínština, ktorá je však „hentai kanbun“, tj. modifikovaná čínština, často japonizovaná. Číta sa spôsobom kundoku – vlastne simultánne tlmočenie do japončiny, ktoré umožňujú značky kaešiten, umožňujúce čínsky slovosled previesť do japonského.

Vek bohov prechádza priamo do tohto sveta, v čom sa prejavuje charakteristická črta japonského svetonázoru: kami sú akoby bytosti z tohto sveta. Je tu badateľná celková orientácia na život v **tomto** svete (je tu to konkrétne, TOTO, nie abstraktné vízie duchovného sveta či „nebies“)

Máme tu prvé záznamy popevkov kajó aj poézie (uta), ako aj čínskych básní (kanši).

Ukážky *Kodžiki* preklad Karel Fiala:

1. text a kajó

s105 posledná veta – s107 1. odsek

2. mýtus o jaskyni:

s70-73

3. mýtus o meči

s75-76

4. najstaršia tanka („Izumo-no uta“)

s.76-77.

Po vydaní Kodžiki sa pokračovalo s archiváciou rozličného historického materiálu a hneď o rok po dokončení Kodžiki cisárovná vydala rozkaz zbierať aj všetky možné informácie o celom štáte, zo všetkých provincií. Za každú provinciu bol potom materiál zeditovaný. Takto vznikali:

fudoki

(medzi 713 a 733) („zápisy spôsobov a zeme“).

Obsahujú pôvod miestnych názvov a ich históriu, zemepis, čo sa tam vyrába a pestuje, miestne povesti. V znení blízkom pôvodnému sa zachovalo len *fudoki* krajiny Izumo (**Izumo fudoki**), pomerne úplné je aj **Harima fudoki** (oblasť Kóbe) a **Hitači fudoki** (SV od Tókja). Zlomky dvoch ďalších sú z dvoch provincií na severnom Kjúšú (Hizen a Bungo). V iných literárnych dielach sa zachovali zlomky z *fudoki* ďalších provincií.

Sú písané modifikovanou čínštinou.

Keďže sa fudoki zbierali aj v dobe edo, na odlíšenie sa narské niekedy označujú aj ako „*ko-fudoki*“ (star(ovek)é fudoki).

Následne, roku 714 vyvrcholila snaha zdokumentovať a zarchívovať poznatky o celej krajine – bol vydaný rozkaz pripraviť historické dielo v čistej čínštine. A tak vzniklo:

Nihongi (alebo Nihon šoki)

ktoré r. 720 predložil cisárovnjej Genmei princ Toneri. Okrem veku bohov je jej raná časť údajne založená na zachovanej časti *Kjúdžiki* z dôb Šótoku-taišiho.

Porovnanie Kodžiki --- NHG

Po Suiko --- po Džitó (takmer o storočie viac)

Susanoo od otca dostal:

Šíre more --- podzemie

NB znaky KI – KI v Kodžiki (KI=zápis *gonben* 言部) a v Nihongi (KI=letopis, kronika *itoben* 紀):

kroniky KZK a NHG zahŕňajú približne rovnaké obdobie – hoci NHG o storočie viac – a rovnaký dej. Okrem majestátnych dejov Veku bohov však obsahujú aj každodenné, často až intímne, epizódy zo života cisárov:

Čítaj z NHG Kvety srdca s51-53

Kaifúsó

(kai = nacuku prilnúť, omou. mo=riasa. „Tráva objímajúci vítr“, volne „Stesk po starém styly“ (Švarcová))

r. 751

najstaršia básnická a vôbec beletristická pamiatka Japonska

120 básní kanši (alebo len „ši“ 詩) – v **čínštine a čínskej prozódii**

5slabičné alebo 7slabičné verše , po 4 alebo 8 veršov (čínska poézia – rovnaký počet slabík)

64 autorov z dôb od najstarších až po súveku dobu. Krátke životopisné poznámky o nich.

Námety sú typické pre čínsku poéziu, podľa nej bola aj vytvorená: príroda, cesty, pijácke piesne. Štýl kopíruje štýl čínskej poézie predchádzajúcich storočí (od obdobia Šiestich dynastií po raný Tchang)

Bussokuseki-no uta („piesne na kameni s Buddhovou šľapajú“)

je 21 básní vytesaných, ako udáva ich označenie, v kameni s Buddhovou šľapajú v kláštore Jakušidži pri Nare, pravdepodobne z roku 753.

Man-jóšú (Zbierka myriad lístia)

básne majú spoločný pôvod s „kajó“ (ale termín „kajó“ označuje piesne, ktoré sa skutočne spievali s hudobným sprievodom, kým „uta“ získavali samostatné postavenie poézie (keď sa hovorí o klasickej japonskej poézii, „uta“= „waka“). Kajó sú často prozodicky nepravideľné.

ca 4500 piesní v 20 „zvitkoch“ (tj. dieloch)

prevažne lyrické a ľúbostné (milostné). Málo sa hovorí o sociálnych problémoch, o veciach verejných a spoločenských, neodráža sa dianie v krajine (rozličné povstania a prevraty).

Zachovaná je tu najstaršia forma japončiny, ktorú poznáme – nachádzame tu slová a gramatické črty, ktoré sa v neskorších literárnych textoch už nevyskytujú. Napr. slovo *omo* = matka, ktoré poukazuje na dávnu spojitosť japončiny s altajskými jazykmi, pretože má príbuzných aj v iných altajských jazykoch.) Podobne aj gramatické tvary. Tento najstarší dochovaný jazyk sa nazýva *džódaigo*, jazyk najstarších dôb. Je však samozrejmé, že mnohé črty *džódaigo* predstavujú zánik črt, ktoré v jazyku Japonska boli celé stáročia a v písomnej podobe boli zachytené doslova „na poslednú chvíľu“, tesne predtým, ako zanikli a boli nahradené inými tvarmi.

formy piesní Man-jóšú

tanka (4207), *čóka* (265), *sedóka* (62), (*kan*)ši (4), 22 prozaických čínskych textov.

Slabičná prozódia, založená na striedaní kratších a dlhších veršov (x čínska – rovnako dlhé verše)

Pôvodná štruktúra tanky:

(5-7) x 2 + 7

Štruktúra čóky

(5-7) x ? + 7

Štruktúra sedóky (dvojité súveršie):

577 – 577

(tvar 577 sa nazýva *katauta* – „pol-pieseň“)

(Najstaršia „tanka“ sa traduje už od Susanoa – „Izumo-no uta“)

Čóka sa zreme vyvinula z tanky, možno pod vplyvom dlhých kontinentálnych poetických útvarov – čínskej rapsódie *fu* a kórejskej *hjang-ga*.

Preto sa obyčajne v japonskej praxi „*tanka*“ nešpecifikuje a označuje sa všeobecne ako „*uta*“ či „*waka*“.

prvé doklady „básnickej výmeny“ Kvety srdca s.58

Už tu sa objavujú *kotobagaki* – kratšie aj dlhšie (niektoré aj na viacero strán).

bádatelia rozlišujú až

4 obdobia man-jóšúskych básní (450-760)

archaické obdobie (prehistorické, doba legendárna) –

najstaršie autorstvo – Iwanohime, manželka cis. Nintokua, ale možno sú jej len pripisované.

456 vláda cisára Júrijakua

1. báseň Kvety srdca s.89

väčšina piesní je z posledného storočia

Zbierka teda svojimi básňami ilustruje vývin myslenia, vyjadrovania, vzťahov medzi ľuďmi aj vzťahov k prírode. Už okolo r. 650 sa začína vyvíjať lyrika vyjadrujúca ľudský vzťah k prírode „výrazne osobným, originálnym spôsobom“ (Líman s.12)

tematické kategórie básní (delenie podľa vzoru čínskej poetiky)

banka (elégie) --- **sómonka** (básnická výmena) ---- **zóka** (rozmanité)

banka: melancholické až tragické – lúčenie, smrť, staroba, nostalgia

sómonka: o láske, priateľstve, náklonnosti,

vrátane *mondó* – otázka a odpoveď,

šówa – jeden „predspieva“ pieseň a ďalší na ňu odpovedajú

zótó – intímny rozhovor prostredníctvom výmeny básní

zóka: najrozmanitejšie námety ako cestovanie, slávnosti, príroda, povesti.

V rámci *zóka* sú výrazné skupiny

kirjo-ka (cestovné piesne)
hiju-ka (metaforické piesne)
sakimori-no uta (piesne strážcov hraníc) a
Azuma uta (piesne z „Východu“).

sakimori-uta a Azuma-uta patria možno k najstaršej vrstve, ľudového pôvodu (*kajó*), neskôr upravené významným básnikom. *Sakimori-no uta* sú piesne strážcov hraníc, *Azuma uta* sú piesne z „Azuma“, tj. Východu (oblasť Kantó) – iné nárečie.

zostavovatelia

medzi zostavovateľmi (neznámymi) bol zrejme aj Ootomo-no Jakamoči (716-785) výrazný podiel má v 4. zvitku, zvitky 17. a 19. sú v prevažnej miere Jakamočiho denníkom z Eččú, kde bol 5 rokov guvernérom.

v Man. je 479 jeho básní (tj. viac ako 10ina celej zbierky).

bol to posledný veľký básnik formy čóka (popri iných typoch), niektoré predstavujú vrchol prírodnej lyriky

Jeho otec Ótomo-no Tabito pôsobil 5 rokov ako guvernér vojenskej základne Dazaifu na S Kjúšú, a už možno vtedy začal zbierať kjúšúske *sakimori-no uta*., neskôr ako pracovník Ministerstva vojenstva toto zbieranie zavŕšil.

autori

Asi 450 autorov zo všetkých vrstiev spoločnosti – od sluhov po cisárov.

18 z nich vystupuje aj v **Kaifúsó**, čo je dôkazom, že básnici vtedy písali aj po čínsky aj po japonsky. Významnú skupinu tvoria aj ženy.

Kakinomoto-no Hitomaro (okolo r. 700) – oslavné básne na členov cisárskeho rodu, aj osobná lyrika (žiaľ za zosnulou manželkou)

princezná Nukata (630-690) – prvá z veľkých japonských poetiek

Jamabe-no Akahito (? – 737) prírodné scenérie zo šintóického pohľadu

Jamanoue-no Okura (660-733) – Sú dohady, že to bol Kórejčan, ktorý sa v detstve dostal do Japonska, keď tam jeho otec ušiel pred prenasledovaním buddhistov v Päkče. Okura sa vypracoval a r. 702 bol tajomníkom vyslanectva do Tchangu. Tam sa za dva roky zdokonalil v čínštine a znalosti čínskej literatúry a jeho tvorba sa tematicky dosť vyčleňuje voči ostatným man-jóšuským autorom: významné sú jeho básne s filozofickou a sociálnou tematikou (*chudoba, staroba*) - tematikou, ktorú priniesol z Číny, avšak v Japonsku táto téma nenašla pokračovateľov. Nedochovaný súpis jeho poézie slúžil ako významný zdroj pri zostavovaní Man-jóšú.

Významnými básnikmi boli aj otec a teta Ótomo-no Jakamočiho - *Ótomo-no Tabito* a *Ótomo-no Sakanoue*. O významnosti rodu Ótomo svedčí aj to, že Tabito velil trestnej expedícii proti juhokjúšúskemu kmeňu Hajato r. 720. Ako guvernér Dazaifu založil úspešný literárny salón v tejto odľahlej oblasti, spolu s Jamanoue-no Okurom, ktorý bol guvernérom v susednej krajine Čikuzen (S Kjúšú). V kurze boli básne s čínskym námetom krásy umeových kvetov; Tabito je známy aj ako autor 13 básní na chválu sake. V takomto básnickom prostredí vyrastal Tabitov syn Jakamoči. Ótomovci však boli čoskoro/záhy odstavení od politického vplyvu za to, že boli na strane rodu Tačibana, ktorý Fudžiwarovci potlačili.

zápis

man-jógana – rovnaký princíp ako starokórejský grafický systém *ridu*. Najstaršie odpisy Man-jóšú sú zachované z obd. heian

Ukážka man-jógany:

和何世古我

waga šeko-ga „môj milý“

Hitomarova čóka z Kvetov srdca s. 90

sylabizmus

kotobagaki

sprievodné tanky na záver

popri lyrickej má aj epickú stránku (džodžó 叙情- džodži 叙事)

Hitomarova tanka o bažantovi Kvetu srdca s. 79 (hoci nie je v Man-jóšú, až v neskoršej zbierke Šúišú z 10. stor.

Kakinomoto-no Hitomaro (Šúišú č. 778)

strmé úbočia

horský bažant s ozdobou

chvosta padavou

dlhou

dlhou

predlhou

nocou – ach – líham si sám!

poetické figúry:

kakekotoba

makura kotoba

uta makura = miestne názvy s poetickou konotáciou: napr. hora Unebi, neskôr aj pobrežie Suma a veľa iných. V Man-jóšú je v podobe takýchto miestnych názvov naplnených rozličnými významami zašifrovaná vlastne *kultúrna mapa starovekého štátu Jamato*.

džo

DŽO:

Kokinšú 593, Ki-no Tomonori (časť z nej citovaná aj v nó *Macukaze*)

jofi-jofi ni

nugite waga nuru

karigoromo

kakete omofanu

toki no ma mo naši

večer čo večer

predtým ako idem spať

lovecké rúcho

odložiť a zavesiť

city k tebe nemožno

popri špecificky japonských figúrach sa výnimočne vyskytuje aj *metafora*:

Nezvyklá čínska metaforika:

č. 1068 Kakinomoto-no Hitomaro

Na nebeském moři
se zdvihají vlny mraků
a loďka měsíce brázdí si
cestu hvězdným hájem.

(preklad Anonín V. Líman)

rastlinné motívy

problém rastlinných názvov. Názov niekedy zmenil význam – dnes znamená inú rastlinu než v staroveku:

I.

aoi (starojap. *afufi*) – **kopytník** japonský (*Asarum caulescens*, angl. Wild Ginger) – dnes sléz. slézová růže (angl. Hollyhock)

II.

azusa (starojap. *adusa*) = druh **brezy** na posv. luky – dnes katalpa,

III.

ajame = **puškvorec** (*Acorus calamus*, Sweet Flag)– dnes druh kosatca

FOTO ajame – šóbu:

http://www.google.com/imgres?imgurl=http://www.illinoiswildflowers.info/wetland/photos/sweet_flag1.jpg&imgrefurl=http://www.illinoiswildflowers.info/wetland/plants/sweetflag.htm&h=427&w=320&sz=54&tbnid=8hgEkdqOVrh7vM:&tbnh=259&tbnw=194&prev=/images%3Fq%3Dsweet%2Bflag&zoom=1&q=sweet+flag&hl=sk&usq=cTizE1StBx3ymijy4IQvmG1g16A=&sa=X&ei=1NUuTbObGNO6jAfB0aCEBQ&ved=0CB0Q9QEwAA

Because sweet flag has similar leaves as iris, the name *ayame* gradually extended onto a particular species of iris, which it is its meaning today, and sweet flag is called *shoubu* in modern Japanese.

http://2.bp.blogspot.com/_L-RTSciUd6g/SXkXyEQ-nvI/AAAAAAAAAC7c/-jLJ1pwEwLY/s400/W_ayame2041.jpg

-v Hitomarovej čóke: zložitost' a prelínanie sa figúr v:

podmorské steblo

nežné

dievča moje že

sfarbené lístie

opadlo mi

odišlo -

s brezovým lukom – posol

breza – *azusa* (v súč. jazyku = katalpa).

veľmi obľúbené kakekotoba:

ucusemi „prázdna cikáda“

Tieto figúry sa stali neoddeliteľnou súčasťou celej ďalšej poézie.

doterajšie obdobie

Kroniky: úsilie o zmapovanie dejín, **alebo** úsilie o potvrdenie výlučného mocenského nároku cisárskeho rodu

Presun sídla do Heianu – nastupuje „OBDOBIE TEMNA/TMY PRE JAPONSKÚ SPISBU“

raný heian

797 ŠOKU-NIHONGI (pokračovanie k Nihongi, roky 697-791)

823 (NIHON) RJÓIKI (po čínsky. secuwa)

920 KOKINŠŪ (japonsky. 1. cisárska antologie poezie)

ca 920 TAKETORI MONOGATARI (japonsky. Príbeh o zběrači bambusu)

ISE MONOGATARI (japonsky. Iseské příběhy)

927 ENGI-ŠIKI (Rituály [spísané v ére] Engi)

935 TOSA NIKKI (japonsky. Deník z Tosa)

9. storočie „temna/tmy“ – čo sa dialo v literatúre?

vznikajú učené spisy v čínštine, buddhistické aj iné (*Kūkai* 774-835),
skladali sa čínske básne (*kanši*) a prvé príbehy čínskeho typu *secuwa*: - prvá zbierka secuwa:

r. 824 **Nihon rjóiki** (Japonské zázračné príbehy) – zbierka príbehov a povestí s buddhistickým didaktickým nádychom.

pravdepodobne prebiehal definitívny proces formovania japonského písma, pretože už na samom začiatku 10. storočia v ňom bola spísaná zbierka:

Kokinšū (kandži-madžiri kana, pôvodne „onnade“).

Dochádza k storočia trvajúcemu **rozštiepeniu** literárnej kultúry na

WA a

KAN.

WA – japonské = jemné, ženské, citové, KAN – čínske = pevné, mužné, učené.

O obľube japonskej poézie svedčí aj prvý záznam o usporiadaní uta-awase (básnickej súťaže) v paláci cisárovnej-matky niekedy v poslednom desaťročí 9. storočia.

Pestovala sa aj kultúra posielania listov – pri rozličných príležitostiach – kým u Kakinomoto-no Hitomara v Man'jóšú sme mali brezový luk, na ktorom posol list prinášal, v kultivovanom prostredí heianských palácov sa listy nosili často na rozkvitnutých konároch: napr. v **kotobagaki (prozaickom úvode)** k piesni od Ki-no Tomonoriho v Kokinšū č.38 – Kvety srdca 94:

Ki-no Tomonori

keď odtrhol konár rozkvitnutej ume a poslal ju adresátovi

keď nie tebe tak

komu by som ukázal

kvety marhule?

o kvetoch a o vôňach

vie predsa len ten kto vie

Sugawara-no Mičizane (845-903) – stal sa **bohom** básnikov. Zbierky **čínskej** poézie. jeho najznámejšia báseň:
koči fukaba nifofi okosejo ume-no fana aruži naši tote faru-wo wasuru-na

ak od východu
fúka, vylúďte vôňu
kvety marhule
zato, že tam nie je pán
nezabúdajte na jar

(pieseň z politických dôvodov zaradená až v zbierke o sto rokov po jeho smrti – **Šúišú**.
Nebol zaradený do prvej zbierky, ktorá vznikla nedlho po jeho smrti a volala sa:

Kokinšú („KKS“) Zbierka súčasných a starších japonských piesní
1. z 21 cisárskych antológií (*21dai-šú*) – *čokusenšú*. Stala sa tiež prototypom pre ďalších 20.
Jednotlivé zvitky zaraďujú básne na základe **striedania tém** a veľmi citlivého **odstupňovania** intenzity citov.

aware – dojatie, intenzívne prežívanie vonkajšej reality (v 18. storočí retrospektívne definované ako MONO-NO AWARE)

lyrika 叙情 džodžó

Okrem svetskej poézie (prevažne vo forme *tanka*) obsahuje Kokinšú aj sedem starobylých šintóických rituálnych piesní **kagura-uta**.

Významní kokinšúski básnici

Ki-no Curajuki (cca 870 - 945) a predslovy

Ariwara-no Narihira (825 - 880)

Ono-no Komači (833?- „sto rokov“) najväčšia japonská poetka všetkých čias.

anonymné básne – mnohé sú zrejme diela básnikov, ktorí sa nedostali cez fudžiwarovskú cenzúru, napr.

Ótomo-no Sakanoue, teta (a neskoršia svokra/tchýně) zostavovateľa Man-jóšú *Ótomo-no Jakamočiho*.

Sugawara-no Mičizane

Kokinšú má dva predslovy: *Čínsky predslov (Manadžo)* a *Japonský predslov (Kanadžo)* – *Kanadžo* je dôležité ako prvý text **učenej literatúry písanej po japonsky**

Obe sú preložené v Kvetoch srdca.

Manadžo - typické znaky čínskeho štýlu (paralelizmus, vlha/žluva), Kanadžo - japonského štýlu (trsteniarik/pěnice/slavík). Ten istý čínsky znak – v čínštine znamená žluvu, v japončine trsteniarika *uguisu*.

dobrá ukážka spevu *uguisu*:

<http://www.youtube.com/watch?v=P84oZYJJKHM>

:

http://en.wikipedia.org/wiki/Japanese_Bush-warbler - LEN TOTO UROBIX 2011

Čínska žluva (slov. vlha) – čínsky symbol šťastia. Jej spev:

<http://www.youtube.com/watch?v=UXyZx3jSuwo&feature=related>

Prvé jarné piesne Kvetov srdca.

lunárny kalendár.

uguisu.

zvukovo a rytmicky najviac oceňovaná pieseň Kokinšú:
fisakatano fikari nodokeki faru-no fi-ni šidu-gokoro naku fana-no tiruramu

= Kvety srdca s. 41

LETO (máj):

japonská kukačka *hototogisu*

<http://www.youtube.com/watch?v=SOB-g2Btczw&list=QL&feature=BFs42> obidve

ARIWARA-NO NARIHIRA.

Velebenie Mesiaca *Kvety srdca s. 66*

Spoločenská prax poézie: *kaeši*.

(z man-jóšúskej poézie: dovetky za čóka.)

jume-ucucu – *Kvety srdca s.55*

jume-ucucu „snenie-bdenie“ – pojem vyjadrujúci snovosť Kokinšú (ako rozdiel od realistickej Man)

ONO-NO KOMAČI

nič o nej nevieme. (možno vnučkou Ono-no Takamuru, Kvety srdca s84)

legendy: krásna, milostné príbehy (kadet Fukakusa – mal stráviť 100 nocí pred jej domom na dôkaz lásky, ale na stú zomrel z nenaplnenej túžby, ešte než nastalo ráno. dožila sa vraj sto rokov...

Čo o nich píše Ki-no Curajuki v Kanadžo

KS s.111, KS s. 113

--**Do slov má láska odívá se** (Švarcovej preklad zbierky Komačíných piesní, zozbieraná okolo r.1000. Nie všetky sú v Kokinšú):

34-36 kláštor. opát Hendžó.

37 Mičinoku

38 Fun-ja-no Jasuhide.

= Kvety srdca s.80

najslávnejšia Komačina báseň:

16: nurebaja fitono (s.18)

Verše psané na vodu. Parafráza, preklad prispôsobený európskej poetike

= **Mathesius s61**

= *Kvety srdca s.57*

Slovné hry

--**Kvety srdca s40 = s74**

identifikujte poetické figúry v piesni:

Kvety srdca s80

DEMO

nádvorník Ariwara-no Jukihira

hora Rozlúčky
porastená *s o s n a m i*
o stretnutí len
že žiješ keď začujem
za tebou sa vrátim hneď

Jedna tanka zo zbierky Kokinšú je textom **japonskej štátnej hymny** (*Kimi-ga jo-wa...*).

Básnické antológie boli *špecifickými textovými kolážami* a ich zostavovanie bolo uznávanou umeleckou disciplínou s vlastnou poetikou.

Zbierka súčasných a starších japonských piesní Kokin–waka–šú sa svojou štruktúrou stala prototypom oficiálnej cisárskej antológie japonskej poézie (wakašú). Zostavovatelia všetkých ďalších 20 zbierok k jej skladbe prihliadali, či už sa rozhodli postupovať podľa rovnakých pravidiel, alebo sa ich z nejakého dôvodu rozhodli porušiť (napríklad vynechali niektoré skupiny básní, napr. básne ľúbostné)

Údel poézie po Man a Kokin:

SUGAWARA-NO MIČIZANE sa postupne stáva bohom učení **TENDŽIN**.

Rozvíja sa bohatá intertextualita, kedy k dobrému básnikovi patrí aj dobrá znalosť staršej poézie, schopnosť vyberať z nej citácie a šikovne ich začleňovať do vlastných veršov – tzv. *honkadori*: čiastočne citovaná báseň sa označuje ako „východzia pieseň“ (**HONKA**). Hlavným a výdatným zdrojom, z ktorého básnici 9. a 10. storočia mohli citovať, bola Man-jóšú, vnímaná Japoncami ako najvýdatnejší zdroj domácej slovesnej kultúry. Rozvíjajú sa poetické toponymá (**UTA-MAKURA**), v priebehu storočí pribúdajú asociácie viazané k mnohým v poézii ukotveným miestam: z týchto súčasne významných aj významotvorných toponým málokedy niektoré z kultúrnej mapy zmizlo – ostávajú v historicko-kultúrnom vedomí japonského národa dodnes.

Prechádzame k prozaickým útvarom.

Prozaické žánre heianskej doby:

fabulové: SECUWA a MONOGATARI

nefabulové –NIKKI a ZUIHICU (črty)

učená literatúra: „-RON“ (pojednania), „-ŠÓ“ („kapitoly/výpisky“)

SECUWA – žánrové príbehy, nadprirodzené príbehy, po r. 1000 obľuba buddhistických.

MONOGATARI – veľmi široký pojem, žánrovo často nevyhranené, niektoré zdroje sem zaraďujú aj NIKKI, hlavne tie, u ktorých je jasný literárny zámer alebo dodatočné literárne spracovanie. Pre monogatari je typické miešanie prózy a poézie – *kabun. Kotobagaki* – prozaické predvysvetlenie k básni – sa transformuje do svojbytného príbehu. Slovo „monogatari“ doslova znamená „rozprávanie o (všelijakých) MONO – tj. ľudoch-a-veciach“, „rozprávanie o všeličom“.

Poddruhy:

vymyslené - *cukurimonogatari*,

historické – *rekišimonogatari* (vrátane nikki – forma zdôrazňuje autenticnosť)

utamonogatari – príbehy, ktorých jadrom je báseň – vznikli transformáciou *kotobagaki*.

NIKKI – súkromný literárny denník (memoáre)
KIKÓ cestovný denník

ZUIHICU - zápisky, postrehy, črty

TOSA NIKKI „Tosaský denník“

Prvý z dlhého radu literárnych denníkov písaných po japonsky.

Ki-no Curajuki za odmenu za svoje dielo – kompiláciu **Kokinšú** - dostal post guvernéra provincie *Tosa* na ostrove Šikoku. Keď sa r. 935, po niekoľkých rokoch pôsobenia vracal z Tosa do Cisárskeho mesta, písal si denník, ktorý sa stal *prvým významným literárnym denníkom japonskej literatúry* – pod názvom *Tosa-nikki*.

Literárna štylizácia, že denník je písaný **ženskou rukou**, nadrážala na fakt, že denníky si písavali muži, a to po čínsky, a tak – ak citujeme z úvodu denníka, „*denník, čo je vec, akú robia muži, sa tu podujala písať si žena*“.

prečítať z Kvetov srdca s.82-83

Takto stál Ki-no Curajuki pri počiatku troch podstatných žánrov, písaných odteraz aj po japonsky: učená próza (**Kanadžo**), denník (**Tosa nikki**) a cisárska antológia poézie (**Kokinšú**).

Prvé známe monogatari:

TAKETORI MONOGATARI

„Rozprávanie o zberačovi bambusu“

CUKURI-MONOGATARI Prvé známe monogatari - v našom ponímaní je to skôr rozprávka (pohádka):

Monogatari sa v tej dobe (okolo 920) ešte nepovažovalo za pravú literatúru – tou bola len poézia. Monogatari si literárne sebavedomie získavalo až postupne.

Taketori je prvý literárny text v *kanabun*. (Existujú názory, že ho napísal Ki-no Curajuki, čím by sa do Curajukiho novátorstva popri poézii, učenej próze a denníku zaradil aj ďalší žáner.)

Zdroje **Taketori monogatari**:

Prejav toho, že sa čoraz väčšej obľube teší Mesiace – motív prijatý z čínskej literatúry.

Povesti o zjavení nebesťanky sú známe už z **fudoki**, a objavujú sa aj v neskorších **nó**.

Rozprávka o panne Kaguji (hime „vznešená deva“, nie „princezná“) má však ucelenú epickú štruktúru a jej pôvod sa hľadá až v Tibete. Každopádne, existencia bytostí na Mesiace má nápadnú paralelu v čínskom mýte o bohyni Čchang E a mesačnej zajačici.

ISE MONOGATARI

„Iseské rozprávania“

zhruba rok 920

Je to UTA-MONOGATARI „príbehy básní“

tradične sa za hrdinu väčšiny príbehov považuje *Ariwara-no Narihira*, ale sú o tom aj opodstatnené pochybnosti.

9. „dan“ (príbeh) *Iseských rozprávání*. Citovaná v *nó Sumidagawa*

keď také meno,

tak sa vás teda prezviem,

vy „vtáky z Kjóta“:

tá na ktorú myslím si -

je mi var a či nie je?

báseň jume-ucucu, známa aj z Kokinšú, tu má mierne odlišné znenie - zmena „jofito“ na „kojofi“

Kokinšú

.....Ise monogatari

*v zatemňujúcej
zablúdilo čiernote
tápuce srdce
snenie-bdenie – to nech už
niekto iný rozhodne*

.....*snenie-bdenie – to musíš
.....tejto noci rozhodnúť*

Iseské príbehy sú útle dielo, ale už na samom počiatku vlačili japonskej literatúre pečať nesúcu celý súbor znakov typických pre japonské literárne umenie.

Zdenka Švarcová to výstižne zhrnula do niekoľkých bodov:

1 široká komunikácia prekračujúca mezilidské sdelenie; naslouchanie hlasom prírody, čtenie jejich vzkazů v mracích, v kůre sktromů, v povrchu kamene, v kohoutím kokrhání.

2 lyrická alegorie

3 upřednostnění hrdiny prolévajícího slzy radosti nebo naopak zklamání poté, co se odhodlal k prožitku na samém hrotu touhy a možnosti

4 dynamické zkracování a prodlužování ohniskové vzdálenosti vzhledem k zobrazované situaci

5 výstavba příběhu jako hádanky

6 stírání hranice mezi snem (*jume*) a skutečností (*ucucu*); oblíbeným časem děje je rozbřesk, oblíbenou náladou *jume-ucucu*

7 silné povědomí literární kontinuity projevující se v **častých odkazech na minulé texty**

2. Hlavné literárne udalosti vrcholného heianu („fudžiwarovská doba“):

Vrcholné obdobie heianskej literatúry prichádza s obdobím, kedy moc rodu Fudžiwara kulminuje. Fudžiwarovcom sa postupne podarilo zabezpečiť, aby najvyššie vládne tituly (najvyšší minister, regent) boli udelené ich členom a následne sa ich už nepustili – presadili, aby o pokračovateľoch držiteľov týchto titulov rozhodovali len Fudžiwarovci. Toto svoje mocenské postavenie potom využívali aj na presadzovanie svojich dcér za manželky cisárskych princův. Mnohé z týchto fudžiwarovských neviest sa následne stali cisárovnami, ak sa ich manželia dostali na cisársky prestol, a tým vznikala stále početnejšia skupina princův a princezien, ktoré boli po otcovi z cisárskeho rodu a po matke Fudžiwarovci. Najmocnejším bol Fudžiwara-no Mičinaga (žil okolo r. 1000): 6 jeho dcér sa stalo manželkami princův. Práve pre jednu z nich, Akiko, keď sa stala cisárovnou, najal šikovnú mladú literátku, aby pútavými kapitolami z dvorského života poskytla mladej cisárovnej možnosť bližšie sa oboznámiť s politikou a dvorskými intrigami. Táto spisovateľka mala dvorskú prezývku Murasaki-šikibu. Takto vznikalo v priebehu niekoľkých rokov na pokračovanie veľdiela heianskej doby, Rozprávania o Gendžim (Gendži monogatari). // Pozrime sa ale aj na ostatné významné diela z vrcholného heianu:

vrcholný heian – hlavné literárne udalosti:

951

GOSENŠŪ (2. cisárska antológia)

JAMATO MONOGATARI (zbierka krátkych *secuwa* – žánrových príhod, neskôr dopĺňaná)

od 956

KAGERÓ NIKKI (**Podenka/Jepice**. „Mičicuna-no haha“. realistický denník)

cca 970

OČIKUBO MONOGATARI (**Pivnica (a iné príbehy)**. žáner *mamako-monogatari* – príbehy o sirotách a macochách)

cca 970

UCUHO MONOGATARI (**Dutina stromu**. žáner *cukuri-monogatari*, dlhé monogatari o nebešťanke)

981 datovaný najstarší odpis:

KINKAFU (**Piesne a noty ku kotu**) 22 textov a notácie k piesňam spievaným ku hre na koto

cca 1000

ŠŪIŠŪ (3. „Paberky“ - cisárska antológia)

cca 1005 – 1010

GENDŽI MONOGATARI („**Príbeh prince Gendžiho**“. Murasaki-šikibu)

cca po 1000

MAKURA-NO SÓŠI („**Dôverný sešity**“. Sei-šónagon. zuihicu)

cca po 1004

IZUMI ŠIKIBU NIKKI (poetický denník v štýle *kabun*)

cca 1060

SARAŠINA NIKKI („Sugawara-no Takasue no musume“)

cca 1070

SAGOROMO MONOGATARI (**Rozprávanie o Sagoromovi**. „pani Sendži“)

asi 1077

KONDŽAKU MONOGATARI („**Staré povesti**“. hlavná zbierka príbehov *secuwa*.)

cca 1092

EIGA MONOGATARI (**Príbeh skvélé doby** historické monogatari v letopisnom štýle. O výslni Fudžiwarovcov. Autorkou hlavnej časti možno poetka Akazome Emon.)

1119?-1141?

ÓKAGAMI. (**Veľké zrkadlo**. Prvé z radu historických rozprávání)

(ďalšie diela:

Denník matky Džódžin-adžariho.

Sanuki-no suke-no nikki.

Go-Širakawa v 12. storočí zostavil hlavnú zbierku balád imajó „*Rjódžin-hišó*“, z 20 pôvodných zvitkov zachované len 4 s vyše 560 básňami ako 法文の歌、四句の神歌. Imajó(uta) boli „módne piesne“ obľúbené hlavne od stredného heianu a v kamakure, typickým metrom sú štyri ku 7-5 (šičiigo-čo-šiku), ovplyvnené wasan a gagaku. Predvádzali

ich širabjōši a jūdžo a získali si obľubu aj na dvore, a to do tej miery, že sa stali súčasťou dvorských osláv...)

Denníky zo súkromia sa neskoršími čitateľmi označovali aj ako monogatari a v heianskej dobe boli doménou vzdelaných, literárne nadaných dvorných dám – **DŽORJŮ BUNGAKU**.

Napríklad **Kageró nikki** je prvý dochovaný denník „zo súkromia“ z druhej polovice 10. Storočia. „Deník babího léta“. Autorka – „Mičicuna-no haha“ – udrela na sebaspytnú strunu ľudského vnútra tak mocne, že jej téma – „ja, moje skúsenosti, môj príbeh“ – od tej doby v japonskej próze neprestala rezonovať.

Takto sa začala postupne vyvíjať kultúra vrcholného heianu. Mnohí z tých, kto fudžiwarovskú kultúru spoluvytvárali, sa stali legendami dodnes ožívajúcimi v povestiach, divadelných hrách a filmoch. V často citovaných veršoch, poznámkach a parafrázach žijú stále nielen heianskí básnici či asketickí mnísi, ale aj nimi ospievané a citované postavy, príbehy alebo básne, a to aj pevninského – hlavne čínskeho – pôvodu. Popredné miesto tu patrí dielu a legende sprevádzajúcej tchangského básnika **PO ŤU-I. (PAJ ŤU-I, BAI JUYI)**

Čínsky básnik **Paj Ťuji** a jeho slávna epická poéma **Čchang chen ke** (*Píseň o nekončícím hoři/žalu*)

Kúkai, ktorý sa v Číne s Paj Ťujim pravdepodobne stretol, priniesol do Japonska nové buddhistické humanistické posolstvo, ktoré ovplyvnilo ďalší vývoj buddhizmu na ostrovoch – a to, že človek dokáže prebudiť svoju myseľ do Buddhovej pravdy nie v niektorom ďalšom živote, ale už v tomto. Toto posolstvo prežívalo aj po sto rokoch v povedomí heianského človeka, nad ktorým sa vznášala hrozba roku 1052, vypočítaného ako začiatok myriady rokov „úpadku Buddhovho zákona“ (*mappó*). Melanchólia prehlbovaná touto vyhlídkou prenikla do vedomia ľudí a premietla sa aj do ich tvorivej činnosti.

Na druhej strane ľudia naďalej pestovali citlivosť voči prírodným krásam, tým viac, keď človek na cisárskom dvore mal len zriedkakedy možnosť dostať sa do voľnej prírody a zažiť jej úkazy v reáli. Prírodné farby prírody, meniacej sa podľa ročných dôb, čítali ľudia odpradáva príznakovo, rozličné farby im postupne začaly dávať zmysel v rozličných zástupných významoch a stávali sa súčasťou poetického kánonu v literatúre, výtvarnom aj javiskovom umení. Heianská japončina bola nesmierne bohatá na vyjadrenia rozličných odtienkov všetkých možných farieb, a dokonca mala aj samostatné termíny pre farebné kombinácie, napríklad odevu a podšívky, rozličných kimonových plášťov nosených jeden na druhom, alebo na hárky jemného papiera, kde jeden pokrýval druhý.

Tvorivú energiu často rozprúdili zážitky každodenného života, súčasne zaťažené aj ozvláštnené množstvom predpisov, zákazov, rozličných tabu, zložitou prípravou na svetské aj náboženské obrady a ich vykonávanie, nároky kladené na človeka pri oficiálnej komunikácii, láska súčasne voľná aj zväzovaná, trhliny v medziľudských vzťahoch, strety záujmov atď. Na druhej strane čerpali básnici aj filozofi silu z vnútorných zdrojov. Z predstáv podnietených intenzívnym prežívaním pri stretnutí s prírodou, so spriaznenou dušou alebo s úchvatnou myšlienkou vytvárali verbálne obrazy, v ktorých tí najlepší zachytili v kúske vlastného vnútra kus vesmíru. Slávne výroky, citáty a predovšetkým verše išli z úst do úst, z jednej antológie do druhej, prispievajúc tak k vytvoreniu nepretržitej tradície japonskej literatúry. A toto všetko je zhrnuté v pojme **MIJABI**, ktorý znamená „vytříbená krása“ heianského dvorského typu. Jej vyvrcholením je prvý psychologický román sveta,

Rozprávanie o Gendžim, **GENDŽI MONOGATARI**

Autorkou je Murasaki Šikibu (vlastne „Murasaki-šikibu“) (Fudžiwara, dvorná dáma princeznej, Mičinagovej dcéry).

Je známe, že krátko predtým, ako M.š. nastúpila službu v paláci, zomrel 85ročný veštec (ommjódži – učiteľ jinu a jangu), slávny Abe-no Seimei, ktorého služby využíval aj Fudžiwara-no Mičinaga na svojej ceste k moci. Hľadania duchovnej útechy a potreba duševného pokoja u heianských ľudí sú témy, ktoré sa týkajú hrdinov heianských románov a ktoré opakovane a z mnohých rôznych strán uchopujú heianskí spisovatelia.

Hutnosť informácií hneď v prvých riadkoch diela

Link na film Gendži, natočený pri príležitosti 1000. výročia napísania diela r. 2011

<https://www.youtube.com/watch?v=aqiLHI7EZgE>

Aoi nie je cezmina! – ani botanicky, ani konotlačne

Asagao – môže byť dnešné asagao alebo aj iné kvety.

Gendžiho morálny postoj, pocit zodpovednosti – hoci sa javí ako zvodca.

Rozloženie pavilónov paláca – potrebné pre pochopenie súvislostí, napr. v 1. kapitole: Kde bolo Kiricubo (*cubo* = vnútorná záhrada/dvor, átrium, v súč. len „hrniec, nádoba“), čo je Kóróden – hneď na západ pristavený k Seirjódenu. Prvá kapitola – jej prvé strany – sa rovno dajú prednášať ako ukážka hierarchie v cisárskom háreme a význame rodu, pôvodu, ako aj toho, ako bol cisár vlastne neslodobný, podriadený pravidlám dvora a očakávaniam iných mocných osôb – ss45-47.

„Gedžiovský komplex“ – erotická túžba po žene, podobajúcej sa na zosnulú matku.

diela dvoch kolegýň Murasaki-šikibu:

Makura-no sóši od Sei Šónagon („Sei-šónagon“) (**Důvěrné sešity paní Sei Šónagon**) a

Izumi Šikibu nikki („Izumi-šikibu“ nikki) (**Závoje mlhy**)

Makura-no sóši

slovo „sóši“ – skladaná a zošitá kniha – sa v tomto období začalo stále viac viazať so ženskou literatúrou písanou prevažne kanou, pomedzi ktorú boli občas roztrúsené základné jednoduchšie znaky). Zrejme aj z toho praktického dôvodu, že ženám vyhovoval nepatrný rozmer tohto knižného formátu, na rozdiel od klasických zvitkov (kansu alebo makimono), ktoré si vyžadovali väčšiu plochu písacieho stolíka a písanie do nich, rovnako ako čítanie z nich, bolo formálnejšie – z každej strany otvoreného pásu papiera boli potrebné ťažidlá.

Slovo sóši sa píše rozličnými znakmi, zrejme najpôvodnejším je sacu-ši, ale časté je aj kusa-kami, kusa-ko (zrejme kvôli „trávovému písmu“ – pôvodu hiragany), a „párový-papier“. Od stredoveku (od kamakury) bývajú sóši často ilustrované a stále viac sa šíria ako obľúbený formát menej náročnej literatúry (často krátkych ilustrovaných poviedok) pre širšie masy obyvateľstva.

Kniha je preložená v češtine.

Predstavuje kvalitu „wokasiki“ (zaujímavý, zábavný ¹) – kým Gendži predstavuje dojem „afare“ [aware] (hlboké citové zaujatie).

¹ v mod. jap. okaši = *zábavný, smiešny, „sranda“*; je tu istý významový posun v porovnaní s jeho heianským významom.

Izumi Šikibu nikki

v preklade Zdenky Švarcovej „Závoje mlhy“

štýl *kabun*. 10 mesiacov začiatku milostného vzťahu s princom.

Ukážky

1. s. 11-14

2. 17-19

hned si toho všimnul. „Tak čo?“ zeptal se (nijaké „dal si ho zavolať“) Princ se teď ozve každou chvíli – tu sa zrejme začína nový denníkový zápis po istom čase.

3. po 22 (stred), ak je čas

Sarašina nikki (Sugawara-no Takasue no musume)

Autorka Sarašinaského denníka opísala udalosti svojho života pokrývajúce dobu dlhšiu ako 40 rokov; poznala vidiek(-venkov) a od roku 1020 aj Cisárske mesto Heian; navyše bola vášnivá čitateľka aj zbožná buddhistka: všetkým týmto nám predostrela vo svojom diele *jeden z najplastickéjších obrazov života heianskej spoločnosti v 11. storočí*.

A tu sa dostávame k pojmu „**Džorjú bungaku**“

svedčí o autonómii heianských žien

Autorky heianských príbehov vládli ľubozvučným literárnym jazykom používaným s vedomím, že text bude nahlas predčítavaný. Je to jazyk ozvláštnený metaforami prebratými zo staršej poézie, takže sa napríklad z obyčajnej „chvíľky“ stáva „okamih kratší než prelet divých husí“. Okamih môže byť v literárnom podaní krátky ako „cvaknutie spony na vzácnom páse z Hitači“.

Kondžaku monogatari, asi 1077 (Švarcová prekladá ako „Staré povesti“)

zhromaždil neznámy heianský literát (pripisované dvoranovi m. Minamoto-no Takakuni). Obsahuje okolo 1200 starých povestí čerpajúcich nie len z ľudovej slovesnosti japonskej, ale aj čínskej a indickej. Patria do prozaického žánru *secuwa*. Prejavuje sa tu šintóické aj buddhistické videnie sveta: je tu japonská zbožnosť založená na šintóickej viere v trvalé duchovné putá, ktoré nie sú pretrhnuté ani smrťou človeka. Ani po splynutí s buddhizmom nezmizla rozšírená predstava, že duch sa môže jednak odpútať od tela živého človeka a nenávisťne niekoho posadnúť, jednak sa môže, v prípade zomretého človeka, vrátiť z onoho sveta a posadnúť niekoho zo živých. V Kondžaku monogatari nie je o také príbehy núdza, a tento motív sa potom stáva aj významnou duchovnou základňou mnohých stredovekých drám nó.

Poézia je neoddeliteľnou súčasťou heianského života a počas celého obdobia vznikajú ďalšie a ďalšie *čokusensū* - básnické zbierky na oficiálny cisársky rozkaz.

K dielu a dobe **Sagoromo monogatari** napísala Zdenka Švarcová toto:

„Vyhranené vnímaní privilegovaného „lepšího“ centra a podradné „horší“ periferie, a to nejen hlavního města (mijako) a venkova (inaka), ale i například vnitřní části „nebeského“ císařského paláce a čtvrti za jeho branami, vytvářelo napětí vybíjející se v různých potyčkách a nakonec válkách, v jejichž důsledku se někdejší periferie stává mocenským centrem a sílí tendence zatlačit někdejší centrum na kulturní okraj.

Navzdory chmurné zprávě, že rokem 1052 začíná období úpadku Buddhova zákona, byla i ve druhé polovině 11. století produkce romantických příběhů monogatari vydatná. Zářícího

prince Gendžiho vystřídal pan Sagoromo, geniální Murasaki Šikibu vystřídala spisovatelka a básnířka známá jako paní Sendži (1022?-1092), důvěrnice princezny Baiši, dcery císaře Gosuzakua (1009-1045).

zasněné a posmutnělé oči prince Gendžiho --- --- pohaslé a zasmušilé oči Sagoromovy. ... Na druhé straně paní Sendži navazuje na tradici smyšlených příběhů před Gendžim, jaky byl například příběh sirotky, slečny Očikubo, s pohádkově šťastným koncem.

... Chápeme-li umělecká díla jako stopy, jež po sobě zanechává každá doba, pak můžeme v „Gendžim“ a „Sagoromoovi“ spatřovat stopy směřující v duchu doby od „obtížné“ ke „snadné“ cestě. Snadnost je však rodnou sestrou dostupnosti a převážná většina heianských monogatari tím, že vycházela vstříc čtenářskému očekávání, činila pro mnoho lidí dostupným jinak uzavřený svět „nebeského paláce“ jak v jeho pěstěné, vytříbené kráse (mijabi), tak i ve slabosti, zranitelnosti a pošetilosti jeho obyvatel. Nevědomky tím autorky i autoři příběhů oslabovali moc císařství založenou na posvátných mýtech a nedotknutelnosti osob i míst. Monogatari byly ve své době nejen báječnou kratochvílí pro tvůrce i čtenáře, ale také významným sdělovacím prostředkem.

Mistr elegantních příležitostných básní F. no Kintó, přísný soudce básnických soutěží, jehož rozhled ani šarm neunikly dámám písicím denníky a črty z palácového prostředí, byl typickým představitelem heianského oficiálního přístupu k poezii jako specifickému způsobu komunikace, jež má své formální náležitosti a jejíž úroveň dokáží posoudit jen zkušení arbitři.“

Spoločenský význam poézie v heianskom živote:

uta(no)kai = stretnutie básnikov, kde sa formálne prednášajú zložené piesne.

utakaihadžime = Prvé utakai v roku. Dodnes sa koná začiatkom roka v Cisárskom paláci. Jeden z novoročných obradov. Kedysi nebolo pravidelne každý rok, ale od 1869 sa koná každý rok, za prítomnosti cisára a cisárovnjej a prednášajú a hodnotia sa tam vybrané básne z ľudu.

utaawase: súťaže dvoch družstiev (ľavé a pravé), každé skladá tanky, ktoré striedavo prednášali po jednej básni – (jedno kolo sa nazývalo „ban“) a sudcovia hodnotili, ktorá bola lepšia, a podľa počtu výhier a prehíer sa určovalo víťazstvo. Malé súťaže boli po niekoľkých ban, veľké mali 1500 ban. Oblíbené od raného heianu na dvore a medzi šľachtou. Podľa ich vzoru sa potom poriadali aj šiawase.

šiawase – súťaž v čínskych básňach, prvýkrát sa poriadalo 959 za cis. Murakami 10ban-šiawase.

Zhrnutie heian a predoslania kamakury:

Dostali sme sa k záveru bohatého kultúrneho obdobia, ktoré predstavujú ŠTYRI STOROČIA heianskej literatúry. Nasledujúce obdobie kamakura bolo v porovnaní s heianom krátke – trvalo len storočie a pol. Literatúra sa posúva dopredu, ale na druhej strane sa aj obracia nazad a pestuje sa kultivovaná nostalgia za „zlatými heianskými časmi“.

Pri čítaní Gendžiho nutne vyvstáva otázka morálky, zodpovednosti vo vzťahu k ľúbostnému životu. V Japonsku sa otázka ľúbostného života nebrala tak vyhranene morálne ako to bolo v konfuciánskej Číne, ani tak škodlivo ako v buddhizme, kde sa podľa hnutie akejkoľvek telesnej túžby bralo ako hromadenie negatívneho karmana. Až v 19. storočí prijalo Japonsko anglický model viktoriánskej morálky a z tohto hľadiska retrospektívne hodnotilo aj svoju dovtedajšiu kultúru, do čoho spadala nie len homosexualita, ale aj prekvapujúca voľnosť vzťahov, zobrazená v heianských prózach.

Ale morálny problém Gendžiho ľubostného života riešili už v 18. storočí osobnosti tzv. národnej vedy - KOKUGAKU, predovšetkým MOTOORI NORINAGA, ktorý písal, že Gendži môže byť nemorálny z hľadiska Číny aj z hľadiska Indie – konfuciánskeho aj buddhistického, ale z hľadiska japonského je to JOKI HITO, človek šľachetných citov, ktorý je úprimný a nepretvaruje sa, vo vzťahuoch s ľuďmi mu nikdy nejde o to, aby niekomu ublížil alebo ho ohovoril. A Motoori Norinaga predovšetkým vyzdvihuje Gendžiho morálny postoj zodpovednosti.

Gendžiho osudové ženy spája heiansky jemný, ale jednoznačný príznak, ktorým je fialová farba: matka KIRICUBO, macocha FUDŽICUBO, chovankyňa MURASAKI. Kiricubo je „Pavlovniová sieň“, Fudžicubo je „Vistériová sieň“, obidve tieto rastliny, pavlovnia aj vistéria, majú jemne fialové kvety. Murasaki je nenápadná malá bylinka, ktorej kvietky sú síce biele, ale z ktorej sa získava fialové farbivo. Jej názov sa tiež stal priamo označením fialovej farby, aj keď hlbšieho, hustejšieho odtieňa než napr. „fudži-iro“ – vistériová farba, ktorá označuje bledúčko fialovú. Dokonca sa uvažuje, že aj autorka tohto diela si svoju prezývku vyslúžila vďaka tomuto príznaku. Tri významné ženy Gendžiho života sú spojené symbolickou fialovou farbou, farbou cisárskeho majestátu, ktorá bývala pre nižšie stavy spoločnosti zakázaná. Za fialovú sa považovala Severka – hviezda, okolo ktorej sa točí celý vesmír, a hlavná ceremoniálna budova „Vnútra“ čiže zakázaného areálu cisárskeho paláca mala názov ŠIŠINDEN – Palác fialového krovu. Fialový hodváb bol povolený len vyvoleným... Takto aj farby mali v heianskom období dôležitú symboliku a ich význam zasahoval priam až do politiky.

Kultúra obdobia heian sa nám môže zdať prejemnelá, od nášho života a reálnych problémov odtrhnutá. Pravdou je, že jej literatúra bola literatúrou záhaľky, voľnej chvíle. Japonskí dvorania však nemali len chvíle pohody pre poéziu a čítanie podivuhodných príbehov. Ich život bol plný oficiálnych povinností, vybavovaní, organizovaní dvorských podujatí, a taktiež bojom o moc, zháňaním konexií či intrigovaním.

Heianská kultúra znamenala prakticky štyri storočia mieru, buddhizmom a estetizmom riadenej spoločnosti kultivovaných a vzdelaných ľudí, ktorí si hrdo a sebavedomo pestovali cibrený životný štýl najvyššej smotánky japonskej spoločnosti. S buddhizmom sa však do ich životov vkradol aj pocit pomínelosti, posilnený záľubou po staromilectve a nostalgii – životný pocit, prebratý z čínskej poézie Šiestich dynastií – a podporený myšlienkou prichádzajúceho konca skvelej buddhistickej doby, príchodu „MAPPÓ“ – konečnej fázy pôsobenia Buddhovho zákona.

Hoci žili najskvelejšiu dobu v japonskej histórii, štylizovali sa do dedičov vymierajúceho dávneho ideálu, ktorý ale v skutočnosti nikdy nejestvoval. Životné tragédie týchto ľudí sa obmedzovali na súkromné trápenia z chorôb, lásky, nenávisťi či dvorských intríg. Nostalgia, ktorú pociťovali – alebo prinajmenšom vyjadrovali v svojich literárnych produktoch, by skôr mala byť nostalgiou za ich vlastnou dobou, keby niektorý z nich mohol predvídať, ako sa tieto mierové štyri storočia zlatých heianských čias skončia. Druhá polovica 12. storočia bola svedkom rozkolov, ktoré sa čoraz menej darilo zmiernovať a riešiť, až ich nedoriešenosť vypukla v prvú veľkú katastrofu japonských dejín, občiansku vojnu nazvanú podľa dvoch proti sebe stojacich rodových koalícií – TAIRA a MINAMOTO – GEN-PEI. Následok tejto vojny bol hlboký tektonický zlom vo vývoji japonských dejín. Heianská kultúra sa odteraz stala objektom štylizovanej nostalgie, tentokrát opodstatnenej a už nikdy neutíchajúcej. Cisársky dvor stratil glanc, keď dokonca aj sám svätý cisár prišiel vo vojne o život. Tairovci boli porazení a prenasledovaní do poslednej hlavy, pokiaľ sa im nepodarilo ukryť v odľahlých dolinách nedostupných japonských hôr, a náčelník rodu Minamoto si od cisára vynútil najvyšší vojenský titul sei-taišógun. V Kamakure, ďaleko od žiariaceho Cisárskeho mesta, si založil vlastné vojenské sídlo, vlastnú vládu, a vnútil celej krajine dvojvládnie – na každom

poste popri cisárskom úradníkovi bol dosadený aj úradník šógunský. A tak sa začalo sedem storočí Japonska ako krajiny, kde vládnu dvaja páni. Obdobie samurajov.

Po tomto vojensko-politickom zlome sa popri doznievaní heianských kultúrnych prúdov prejavili aj úplne nové tendencie, nový vkus a nový postoj k životu, formovaný sčasti novými samurajskými mravmi, sčasti novými prúdmi v buddhizme, ktoré si nachádzali novú základňu medzi širokými vrstvami ľudí. Išlo hlavne o AMIDIZMUS a ZEN.